

לקוחות נכבדים,

בעדכון לקוחות זה נסקור בפניכם סוגיה המתעוררת באופן תכוף בסכסוכים בבתי המשפט והיא זכויותיהם של בני זוג בפירות והשבחה בנכסים שלא נרכשו במהלך הנישואין. מדובר בשלושה סוגי נכסים: נכסים שהיו בבעלות אחד מבני הזוג לפני מועד הנישואין; נכסים שהתקבלו במתנה בתקופת הנישואין אצל אחד מבני הזוג בלבד; ונכסים שהתקבלו אצל אחד מבני הזוג בירושה במהלך תקופת הנישואין. נכסים אלה מכונים "נכסים חיצוניים", כלומר נכסים שאינם חלק מנכסי המשפחה.

בסוגיה זו, נפסקה לאחרונה הלכה חדשה בבית המשפט העליון (כב' המותב השופטים עמית, סולברג ושטיין) במסגרת בע"מ 3462/23 פלוני נ' פלונית (30.10.2024). לפסק הדין חשיבות מעשית רבה, הן בנוגע למערכת היחסים הפנימית בין בני הזוג, לרבות בהקשר של חלוקת רכוש וזכויות כלכליות בתאגידים וחברות במקרה של פרידה, הן לעניין תכנון תהליך ההעברה הבין-דורית בעסק המשפחתי וניהולו.

נקדים ונאמר, כי ההלכה החדשה קבעה, בקליפת האגוז, כי במקרה שהפירות או השבחה של הנכס נולדו כתוצאה מהשקעה אקטיבית של אחד מבני הזוג, לדוגמה במקרה של עבודה או השקעת זמן ומשאבים נוספים - אין לראות בפירות שהגיעו מהנכס כנכס שלא כלול בנכסי המשפחה ("נכס חיצוני"), אלא הפירות עצמם הם נכס המשותף לבני הזוג ולכן בר-איזון, כלומר שלבן הזוג השני יש זכויות בו; לעומת זאת, במקרה שהפירות או השבחה הם תוצר של עליית ערך פאסיבית, הנחת העבודה היא שהנכס יוחרג מנכסי המשפחה ויהיה דרוש דבר מה נוסף על מנת להוכיח כוונת שיתוף ספציפית בפירות. חשוב לציין כי קביעת בית המשפט העליון נגעה בעניין זה לנכסים שנצברו טרם הנישואין, כאשר ביחס למתנות או לירושות נמנע בית המשפט מלהביע עמדה - וביחס להשלכה על אלה נדון בפרק המסקנות.

נכסים חיצוניים, פירות והשבחה – רקע

חוק יחסי ממון בין בני זוג, התשל"ג-1973 (להלן: "חוק יחסי ממון") קובע כי במקרה שלא נערך בין הצדדים הסכם ממון שאושר כדיון, תחול ברירת המחלף הקבועה בהוראות החוק. ברירת המחלף זו קובעת, בסעיף 5(א), כי עם התרת הנישואין זכאי כל אחד מבני הזוג למחצית שווים של נכסי בני הזוג; ואילו סעיף 5(א)1 לחוק יחסי ממון, קובע כי מאיזון המשאבים יוחרגו שלושה סוגי נכסים: נכסים שהיו בבעלות אחד מבני הזוג לפני מועד הנישואין; נכסים שהתקבלו במתנה בתקופת הנישואין אצל אחד מבני הזוג בלבד; ונכסים שהתקבלו אצל אחד מבני הזוג בירושה במהלך תקופת הנישואין. נכסים אלה מכונים "נכסים חיצוניים".

הרציונל העומד מאחורי החרגת הנכסים החיצוניים מאיזון המשאבים נעוץ בעיקרון "המאמץ המשותף" - בעוד שנכסים שהופקו על ידי אחד מבני הזוג בתקופת הנישואין, מקורם עדיין נעוץ במאמץ משותף שהשקיעו בני הזוג בתא המשפחתי (גם אם אחד מבני הזוג היה אמון רק על הטיפול בבית, הענקת תמיכה או גידול ילדים), הרי שנכסים חיצוניים לא נולדו בשל אותו מאמץ משותף לטובת התא המשפחתי, אלא הם פרי של מאמץ של אחד מבני הזוג בלבד קודם לנישואין, או של הוריו או על בסיס קשרים או פעולות של אלה.

אם כן, במועד סיום היחסים בין בני-זוג, יתקיים ביניהם מנגנון חלוקה שוויוני של כלל נכסי המשפחה, זולת שניים: נכסים חיצוניים; ונכסים שביחס אליהם הוסכם מנגנון חלוקה אחר באופן ספציפי. המטרה הבסיסית של הוראות חוק יחסי ממון הן להביא לצמצום חוסר השוויון הגלום ביחסי הממון שבין בני זוג, אשר במרבית המקרים נובע מנסיבות חיצוניות.

במרוצת השנים פסיקת בתי המשפט הכירה בעיקרון לפיו ניתן להוכיח כוונת שיתוף ספציפי ביחס לנכס חיצוני ובכך לבטל את

החרגתו ולכלול אותו במסת נכסי המשפחה המשותפים. במצב זה, וככל שניתן להוכיח את קיומו של "דבר מה נוסף", קרי, קיומה של כוונת שיתוף ספציפית, ניתן להכיר בנכס חיצוני כנכס בר-איזון. מקרים העולים כדי כוונת שיתוף כוללים: ניהול של נכס על ידי בן זוג שהנכס אינו רשום על שמו, ערבוב הפירות המופקים מהנכס החיצוני עם הנכסים המשותפים, ועוד. לצד זאת, שאלה שנותרת פתוחה בפסיקה היא מה יהא מעמדם של פירות שהופקו מנכס חיצוני אך פירות אלה נולדו במהלך תקופת הנישואין. בשאלה זו עסק פסק הדין שבנדון.

ההלכה שנקבעה בבית המשפט העליון

בבע"מ 3462/23 פלוני נ' פלונית (30.10.2024) פסע בית המשפט העליון צעד נוסף וקבע את אמות המידה לעניין שיתוף בפירות או השבחה שהופקו מנכס חיצוני במהלך תקופת הנישואין. לפני שנדרש להלכה שנקבעה ולמבחנים שאומצו בה, נאמר מספר מילים על המקרה הנדון.

במקרה שנידון דובר על בני זוג שנישאו זה לזו כשלכל אחד מהם ילדים מנישואין קודמים. האיש היה הבעלים של מספר חברות אשר החזיקו בבעלותן מספר נכסי נדל"ן. עוד בטרם האיש הכיר את האישה, הוא העביר במתנה את מניותיו בתאגיד לילדיו, אך עדיין המשיך לקבל לידיו את מלוא תשלומי הדיבידנד, ואף היה "הרוח החיה בניהול התאגיד". לאור זאת בית המשפט קבע כי העברת המניות מהאיש לילדיו הייתה פיקטיבית.

אחד מאותם תאגידים של האיש רכש את המקרקעין אשר בסופו של דבר על חלקם נבנה בית המגורים המשותף של בני הזוג. טענתה של האישה הייתה כי היא זכאית למחצית מהזכויות בתאגידים ולמחצית מהזכויות בבית המגורים המשותף.

בהקשר הזה, ראוי לציין כי חלק מזכויותיו של האיש בתאגיד הגיעו אליו מרעייתו הראשונה, שהלכה לעולמה. יחד עם זאת, נוכח העברת המניות ללא תמורה מהאיש לילדיו, הילדים לא ביצעו כל פעולה משפטית כדי להגן על המניות להן הייתה זכאית אמם המנוחה מכוח חזקת השיתוף בחייה המשותפים עם האב. מצב דברים זה הביא לכך שההחלטה הסופית של בית המשפט התייחסה למאה אחוזים מן המניות (קרי, מניות האב ומניות האם המנוחה), ולא רק למחצית המניות אשר היו שייכות במקור לאיש.

לאחר ניהול הליכים משפטיים מראשית שנות ה-2000 אשר נדונו בערכאות השונות במספר גלגולים (במהלכן נפטרו שני בני הזוג וילדיהם נכנסו בנעליהם), בסופו של דבר, קבע בית המשפט המחוזי כי האישה זכאית למחצית מהזכויות בבית המגורים משום שהכספים ששימשו לרכישת המקרקעין שעליהם הוא נבנה וכן הכספים ששימשו לבנייתו היו כספים שהופקו בתקופת הנישואין, נוכח תקופת נישואיהם המשמעותית של בני הזוג, וממכלול הנסיבות. ביחס לתאגידים, קבע בית המשפט המחוזי כי אמנם מדובר היה בנכס חיצוני ששייך לאיש, אך ניתן לראות את השבחתו כנכס בר-איזון, מקום בו זו הייתה תוצאה של פעולת מי מבני הזוג במהלך תקופת הנישואין.

בית המשפט העליון (מפי כב' השופט סולברג, בהסכמת השופטים עמית ושטיין) קיבל באופן חלקי את עמדת בית המשפט המחוזי, וצעד צעד משמעותי בעיגון זכויותיהם של בני זוג במקרה של השבחה, פירות ועליית ערך בתאגידים שאמנם הוקמו לפני מועד הנישואין, אך שכן הזוג השני השקיע בהם מאמץ אקטיבי. במסגרת זו, קיים בית המשפט העליון דיון נורמטיבי מעמיק, ואימץ את ההבחנה שהוצעה בספרו של פרופ' שחר ליפשיץ, יועץ במחלקתנו, "השיתוף הזוגי", משנת 2016. **במסגרת זו, הבחין בית המשפט העליון בין השבחה אקטיבית של הנכס לבין השבחה פאסיבית של הנכס.**

השבחה פאסיבית היא עליית ערכו של נכס חיצוני שלא כתוצאה מפעולותיו של בן הזוג בעל הנכס, אלא כתוצאה מגורמים אחרים, דוגמת עלייה במחירי השוק של נכסי נדל"ן או של מניות, שמושגת ללא השקעת משאבים, זמן או עבודה מצד בן הזוג. **השבחה אקטיבית** לעומת זאת, היא עליית ערך הנכס כתוצאה ממאמציו של בן הזוג. למשל, שיפוץ מקרקעין, ייזום תמ"א או פעילות עסקית בחברה. הבחנה דומה חלה ביחס לפירות: **פירות פאסיביים** יהיו למשל דיבידנדים שחולקו לבעל מניות, ואילו **פירות אקטיביים** הם תוצר של פעולות ומאמצים, דוגמת השכרת נכס המצריכה תחזוקה שוטפת.

במקרה של **השבחה פאסיבית**, או פירות שהושגו באופן פאסיבי, קבע בית המשפט העליון כי נקודת המוצא היא ש"טעם הפרי כטעם העץ", כלומר, אם הנכס המניב הוא נכס חיצוני, כך יהיו גם הפירות או ההשבחה. זאת, נוכח העובדה שפירות אלה הם

תוצר של מאמציו הבלעדיים של בן הזוג שקדמו לנישואין, ללא מאמץ משותף כלשהו בתקופת הנישואין. לצד זאת, כמובן, עדיין עומדת לבן הזוג השני הזכות לטעון כי התקיים אותו "דבר מה נוסף" המצדיק את השיתוף הספציפי בנכס חיצוני, כפי שהוזכר לעיל.

במקרה של השבחה **אקטיבית**, או פירות שהופקו באופן אקטיבי, נקבעה התייחסות שונה. במסגרת זו, ומתוך אימוץ התפיסה הקבועה בחוק יחסי ממון לפיה איזון המשאבים בנכסים שהושגו במהלך הנישואין נולד נוכח המאמץ המשותף הכרוך בהשגתם, נקבע כי השבחה אקטיבית איננה נכס חיצוני כלל, אלא נכס שצריך להיכלל בגדרי איזון המשאבים.

אמנם, הטיעון העיקרי כנגד גישה זו הוא ש"העץ", קרי, הנכס המושבח - הוא נכס חיצוני; אלא שבית המשפט העליון קבע כי טיעון זה חותר תחת התפיסה הבסיסית של איזון המשאבים - שהיא איזון הכנסה מעבודה. הכנסה מעבודה היא תוצר גם של השקעה שנערכה לפני הנישואין וללא קשר לבן הזוג, אך יחד עם זאת, למרות שהבסיס לכותרת השתכרות הוא חיצוני, הרי שפירותיו - שכר עבודה, זכויות פנסיוניות ועוד, הם נכסים ברי-איזון. על פי אותו היגיון, פירותיו של נכס חיצוני, ובכלל זאת השבחתו שנוצרה במהלך הנישואין כתוצאה ממאמץ משותף, תלויה במידה רבה בהשקעת משאבים מסוגים אחרים על ידי בן הזוג האחר, בהיותו של זה "עזר כנגדו". בהתאם, ההשבחה האקטיבית, בניכוי הערך שנוצר טרום הנישואין וכן הערך שהתווסף כתוצאה מהשבחה פאסיבית, הוא הנכס אותו יש לראות כבר-איזון.

נוסף על נימוק זה, עמד בית המשפט העליון על כך שתפיסה זו עולה בקנה אחד עם עיקרון השוויון בין בני זוג. כך, הדרת בן הזוג השני מהשבחה אקטיבית שקולה לניצול בן זוג השני שהשקיע משאבים עקיפים בתא המשפחתי כדי לאפשר לבן הזוג הראשון להשקיע את הזמן והמשאבים הדרושים לו להשבחת הנכס "החיצוני" - תפקידים אשר פעמים רבות מוטלים מגדרית, בעלי שווי שוק נמוך יחסי, וקשים לכימות.

הערכה ולקחים לעתיד

פסק הדין מעורר שאלות מורכבות בעלות השלכה על תהליך ההעברה הבין-דורית והעסק המשפחתי, כמו גם למעמדם של בני זוג בנסיבות אלה. מורכבות זו באה לידי ביטוי גם בעובדה שפסק דינו של בית המשפט העליון עוסק רק בנכסים שנוצרו על ידי אחד מבני הזוג לפני הנישואין, אך עדיין נותרה פתוחה השאלה מה יהא מעמדם של השבחות ופירות שהגיעו לאחד מבני הזוג משני הנכסים החיצוניים האחרים - נכסים שהתקבלו במתנה או בירושה. ניתן להעריך בסבירות גבוהה כי פסקי הדין הבאים שיינתנו בסוגיה יכריעו גם בשאלות אלה, ובשאלות אחרות, ובתוכן היכולת להגדיר באופן ברור יותר את השאלה מה היא השבחה פאסיבית לעומת השבחה אקטיבית.

פסק הדין מחייב, לעמדתנו, היערכות מקדימה ותכנון משפחתי הוליסטי וכולל, וזאת כחלק מתהליך ההעברה הבין-דורי. במסגרת זו, אנו סבורים כי מומלץ לתכנן ולפעול לנוכח העקרונות הבאים:

- חתימה על הסכם ממון במסגרת תהליך משפחתי סדור, על אף האתגרים הכרוכים בכך, היא בעלת משמעות רבה. בהיעדר הסכם ממון, עלולים בני המשפחה, במקרה של פרידה, להיאלץ למכור מניות או ללוות כספים בהיקפים משמעותיים במטרה להעביר לבן הזוג של מי מהצאצאים את שוויה של ההשבחה האקטיבית של הנכס החיצוני.
- הדברים האמורים לעיל מקבלים משנה תוקף בשים לב להיעדר ההכרעה, בעת הזו, ביחס לנכסים המועברים במתנה או בירושה - שהם סוגי הנכסים החשובים והמשמעותיים ביותר במסגרת תהליך העברה בין-דורית.
- העברה בחיים ישירות לילדים כמתנה, איננה פתרון מספק לבדו, בייחוד באותם מקרים בהם ההעברה מבוצעת באופן המשמר את השליטה בעסקים והנכסים בידי ההורה המעביר, והמבטיח לו את הזכויות הכלכליות בנכסים. במקרה הזה, ועל אף שהעברת הזכויות בנכסים נעשתה לפני שהאב הכיר את התובעת, נקבע כי ההעברה היתה פיקטיבית.
- העברה ישירה לילדים בנסיבות כאלה מעוררת אתגר נוסף, בוודאי במקרים שבהם דיבידנדים משולמים ישירות לגורם המעביר עד לאריכות ימיו ושנותיו. במצב כזה, וככל שהעסקה איננה נערכת באופן מותאם, בית המשפט עלול לקבוע כי

מדובר בעסקה בירושה עתידה בניגוד להוראות סעיף 8 לחוק הירושה, ולהביא לביטולה.

- בהתאם, במידה שמבוצע תהליך העברה בין-דורית, יש לבצעו באופן אותנטי. ניסיונות לחמוק מהעברת הזכויות באופן אותנטי, עלולה להוביל לקביעות בדיעבד לפיהן ההעברה לא בוצעה באופן אותנטי אלא פיקטיבי, וכי יש לראות במעביר כמי שנתר להיות בעל המניות בתאגיד המשפחתי. אשר על כן, העברה בין-דורית המבוצעת בחיי הדור המייסד צריכה לאזן בין הצורך להבטיח את עתיד הדור המייסד, רווחתו הכלכלית ומורשתו, לבין הצורך לבצעה באופן המעביר את הזכויות בתאגידים בפועל.
- יש לתת את הדעת לא רק על השקעה אקטיבית של בני ובנות הדור המייסד בתאגיד המשפחתי, אלא גם על שילוב בני ובנות זוג בהעסקה בתאגידים הכלולים. העסקה מסוג כזה עלולה להוות אינדיקציה לכוונת שיתוף ספציפי, ואפשר שמסקנה זו תגבר נוכח המגמה המסתמנת בכל הקשור להשקעה אקטיבית (שכן לו קמה זכאות לזכויות לבן הזוג במקרה של השקעה אקטיבית של בן המשפחה מקבל המניות, הרי שזכויות אלה עשויות לקום מקל וחומר במקרה שההשקעה היא דווקא של בן הזוג). בהתאם, יש להידרש לסוגיה זו, ולהסדיר את הזכויות ומבנה התגמול במקרה של העסקת בן זוג של מי מצאצאי הדור המייסד בתאגיד המשפחתי.

בברכה,

פישר (FBC & Co.)

מחלקת לקוחות פרטיים, ניהול הון משפחתי והעברות בין-דוריות בעסקים משפחתיים עומדת לרשותכם בכל שאלה או הבהרה ונשמח לסייע ככל הנדרש.

* כותב עדכון זה: עו"ד אהוד אפרים, מחלקת לקוחות פרטיים, ניהול הון משפחתי והעברות בין-דוריות בעסקים משפחתיים.

03-6069640	shershkovitz@fbclawyers.com	עו"ד שלום הרשקוביץ, ראש המחלקה
03-6069640	Shahar.Lifshitz@biu.ac.il	פרופ' שחר ליפשיץ, יועץ למחלקה
03-6069640	skatz@fbclawyers.com	עו"ד שגיא כץ
03-6069640	emeller@fbclawyers.com	עו"ד אלדד מלר
03-6069640	aholzer@fbclawyers.com	עו"ד אריאל הולצר

הכלול באגרת מידע זו הוא מידע כללי בלבד, הוא אינו חוות דעת משפטית או ייעוץ משפטי ואין להסתמך עליו. כל הזכויות שמורות לפישר ושות'. להירשם למייל זה או להסרה מרשימת התפוצה: news@fbclawyers.com